

Ηρακλής Μήλλας - *The Athens Review of Books*, 11.2010□□

Το Τουρκικό Μυθιστόρημα και οι Έλληνες - Μια αναφορά σε ταυτότητες

«... όταν όμως πουλήθηκε το σελαμλίκ της έπαυλης [χώρος του σπιτιού μόνο για άνδρες], χτίστηκε ενδιάμεσα, εντελώς απερίσκεπτα και λανθασμένα, ένας τοίχος που δημιούργησε ένα ρεύμα το οποίο έκανε τον κήπο έρμαιο των σκληρών αέρηδων του Βοσπόρου, με αποτέλεσμα να καούν οι λεμονιές και οι πορτοκαλιές. Οι Αρμένηδες και Ρωμιοί μαστόροι, που έχτιζαν τα παλιά γιαλιά [παραθαλάσσιες κατοικίες] υπολόγιζαν τα ρεύματα και τους ανέμους του Βοσπόρου και ρύθμιζαν ανάλογα τις θέσεις του κάθε πράγματος, τώρα πια δε δείχνει κανείς τέτοια φροντίδα» (σ. 29). Το χωρίο είναι από το μυθιστόρημα *Το Σπίτι στον Βόσπορο του Ζουλφί Λιβανέλι* [\[1\]](#). Καθώς το διάβαζα αναρωτήθηκα αν ο έλληνας αναγνώστης εκλαμβάνει από ένα τουρκικό μυθιστόρημα τα ίδια με μένα που μεγάλωσα στην Κων/πολη. Τα κείμενα έχουν διάφορες αναγνώσεις, αλλά οι προθέσεις του συγγραφέα δεν θα πρέπει να είναι εξίσου πολλές.

Μπορεί κάποιος να προσπεράσει τις δύο προαναφερόμενες φράσεις ή να επικεντρωθεί στα δένδρα και τους αέρηδες και να μην προσέξει, όπως δεν θα έκανα εγώ αλλά και κάθε κάτοικος της Τουρκίας, την δήλωση μιας ιδιόρρυθμης τουρκικής ταυτότητας που άμεσα εκφράζεται ή υπονοεί και που αποτελεί θέμα συγκρούσεων στην σημερινή Τουρκία: «εγώ βλέπω τους Αρμένηδες και Ρωμιούς θετικά, έχουν προσφέρει και τώρα χωρίς αυτούς κάτι στερούμαστε». Κάποιος άλλος τούρκος συγγραφέας δεν θα ήθελε να αναφερθεί στον «άλλο» ή δεν θα το θεωρούσε θέμα άξιο λόγου ή δεν θα τολμούσε. Ο Έλληνας, ή αλλιώς ο «άλλος» στα τουρκικά μυθιστορήματα παρέχει την δυνατότητα αναγνώρισης μιας πτυχής της τουρκικής κοινωνίας που άμεσα συνδέεται με «μας».

Ποια μυθιστορήματα δεν μεταφράζονται στα ελληνικά;

Ορισμένες μόνο κατηγορίες μυθιστορημάτων μεταφράζονται στα ελληνικά. Το πρώτο τουρκικό μυθιστόρημα συμβατικά θεωρείται Ο Έρωτας του Ταλάτ και της Φιτνάτ (1872) του Σεμσεττίν Σαμί (1850-1904). [2] Για σαράντα περίπου χρόνια και μέχρι το 1910, δηλαδή την εποχή που επικράτησαν πολιτικά οι Νεότουρκοι, μια ομάδα «Οθωμανιστών» συγγραφέων εξέδωσαν τα πρώτα τουρκόφωνα μυθιστορήματα. [3] Αυτά χαρακτηρίζονται από την απουσία μιας εθνικής (εθνικιστικής) ταυτότητας. Η πολυπολιτισμική ή κοσμοπολίτικη ταυτότητα αυτών των συγγραφέων εκδηλώνεται, μεταξύ και άλλων παραμέτρων, μέσα από την εικόνα του Ρωμιού: θεωρείται ισότιμος πολίτης της αυτοκρατορίας, δεν εκλαμβάνεται ως αρνητικός, το αντίθετο μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις και θετικός: έντιμος, πολιτισμένος, εξευρωπαϊσμένος.

[4]

Αυτά τα μυθιστορήματα δεν έλκουν το ενδιαφέρον των ελλήνων εκδοτών. Ο ένας λόγος μπορεί να είναι η μέτρια ποιότητα των έργων και ο δεύτερος ότι δεν έχουν μεταφραστεί και «αναγνωριστεί» από εκδότες δυτικών χωρών. Αλλά τα δύο έργα του Χαλίτ Ζηγιά Ο Απαγορευμένος Έρωτας και Το Μαβί και το Μαύρο θεωρούνται από τα καλύτερα της τουρκικής λογοτεχνίας. [5]

Δύο ακόμη κατηγορίες κειμένων δεν εμφανίστηκαν στην ελληνική αγορά: τα «ισλαμικά» και τα «μειονοτικά» μυθιστορήματα. Το ξεκίνημα του πρώτου είδους θεωρείται το Ο Αμπτουλλάχ από την Μίνγιε του Ισμαήλ Χεκίμογλου το 1968, εκφράζει το πολιτικό Ισλάμ αλλά το είδος αυτό αναπτύχθηκε βασικά μετά το 1980. Μειονοτικά μυθιστορήματα νοούνται τα τουρκόφωνα έργα Αρμένιων, Εβραίων και Ελλήνων/Ρωμιών συγγραφέων. [6]

Αλλά η μεγαλύτερη ομάδα συγγραφέων που δεν μεταφράζεται στα ελληνικά είναι οι «εθνικιστές» που εκτόπισαν τους «οθωμανιστές» και επικράτησαν για μερικές δεκαετίες. [7]

Ο λόγος είναι προφανής: η εικόνα του Έλληνα σε αυτά τα κείμενα δεν κολακεύει καθόλου το ελληνικό κοινό. Ο Έλληνας εμφανίζεται ως εχθρός, επιθετικός, επεκτατικός, αλλά και ηθικά μειονεκτικός, σχεδόν όπως παρουσιάζεται ο «Τούρκος» στον ελληνικό εθνικό λόγο. Αυτό το

ρεύμα έφτασε στην ακμή του στις δεκαετίες του 1940 και 1950.

[8]

Υποχώρησε τις τελευταίες δεκαετίες αλλά δεν εξαφανίστηκε.

Ξέρω δύο περιπτώσεις όπου παραβιάστηκε το ταμπού και μεταφράστηκαν δύο έργα συγγραφέων που θα μπορούσαν να ενταχθούν σε αυτήν την κατηγορία. Το πρώτο είναι Ο Δρόμος του Σινεκλί Μπακάλ της Χαλιντέ Εντίπ Αντίβαρ [9]. Πιστεύω ότι δίκαια πέρασε το εμπόδιο της αυτολογοκρισίας, επειδή αυτό το μυθιστόρημα, μάλλον το καλύτερό της, αρχικά γράφτηκε στα αγγλικά για το αγγλικό κοινό και αποτελεί μια εξαίρεση. Είναι το λιγότερο εθνικιστικό της έργο και ο «άλλος» σχεδόν απουσιάζει. Βλέπουμε μόνο την υπηρέτρια Ελένη της οποίας οι τρίχες του προσώπου της προκαλούσαν αηδία.

Το δεύτερο, κατ'εμφημισμόν «εθνικό» μυθιστόρημα που κυκλοφόρησε στα ελληνικά μάλλον είναι αποτέλεσμα παρεξήγησης. Οι Πολλές Ζωές στη Σμύρνη του Μεχμέτ Τζοράλ [10]

, όπως κατάλαβα από τις παρουσιάσεις σε Αθηναϊκές εφημερίδες διαβάστηκε ως η ζωή του «Κωνσταντίνου Ασώματος, μιας εκκεντρικής περίπτωσης ευφυούς Ρωμιού, που έζησε ως παιδί την Καταστροφή της Χίου και ως υπεραιωνόβιος την Καταστροφή της Σμύρνης». Ενώ εγώ διάβασα κάτι διαφορετικό: τον «Έλληνα» που – σε αντιδιαστολή με τον «Τούρκο» - μένει το ίδιο φανατικός από την εποχή του Βυζαντίου, του 1821 και μέχρι το 1922, μισεί παθολογικά τους Τούρκους και είναι ο μοναδικός αίτιος των κακών σχέσεων μεταξύ των δύο λαών. Παραθέτω ένα χωρίο.

Η σφαγή της Χίου παρουσιάζεται ως ένας ξεσηκωμός των νησιωτών που απολάμβαναν επί αιώνες την ειρήνη λόγω των «αφεντάδων Τούρκων» και που εξελίσσεται σε μία «παρωδία». Ανάμεσα στους επαναστατημένους «δεν υπήρχε ούτε ένας μυαλωμένος άνθρωπος με στρωμένη δουλειά και ζωή. Το μόνο που έκαναν ήταν να ξερνούν από τις κάνες των τουφεκιών τους το μίσος που είχαν μαζέψει επί αιώνες, βρίζοντας χυδαία τους [λίγους Τούρκους] στρατιώτες που αμύνονταν μέσα στο κάστρο, και νιώθοντας ηδονή καθώς έβλεπαν νε γκρεμίζεται η έμμονη ιδέα που είχε συσσωρευτεί μέσα τους, εκείνο το 'δεν μπορεί να σηκώσει κεφάλι στον Οθωμανό, δεν είναι δυνατόν το ποντίκι να βρυχάται στο λιοντάρι!» Όταν τελικά εμφανίζεται ο τουρκικός στόλος και ακούγεται το «έρχονται οι Τούρκοι!» «όλοι εκείνοι οι μεθύστακες, μάγκες, χαμάληδες, κλέφτες, πειρατές και πλιατσικολόγοι» σκορπίστηκαν σαν φοβισμένα πουλιά. Οι Τούρκοι είναι διαφορετικοί. «Έμοιαζαν με κινούμενο χωράφι από παπαρούνες, με τα κόκκινα τουρμπάνια τους.» Πρότειναν στους Έλληνες να παραδοθούν και υποσχέθηκαν ότι δεν θα πάθουν τίποτα. Ένας ηλικιωμένος έλληνας υπενθύμισε ότι «από την αρχή της ιστορίας τους οι Τούρκοι είχαν πάντα εφαρμόσει την ίδια πολιτική, χαρίζοντας τη ζωή σε όσους συμμορφώνονταν με [αυτό] το κάλεσμά τους.» Αλλά δεν επικράτησε η φρόνηση. «Άκουσα αργότερα» αφηγείται ο ήρωας του έργου, «ότι η γριά κυρά Μαγδαληνή, που ήταν βαφτισμένη με το όνομα της

πιστής πόρνης του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, όταν είδε στο έμπα του χωριού μας τους μουστακαλήδες Τούρκους, που ήταν θεόρατοι όπως ο Γολιάθ, τα έκανε στο βρακί της, και τους έδειξε το δρόμο για την κρυφή είσοδο στο χωριό...»

Η σφαγή δεν περιγράφεται, παραλείπεται. Μόνο διαβάζουμε ότι ο πατέρας του παιδιού (του ήρωα) του λέει ως μια παρακαταθήκη: «Είσαι η ελπίδα της αθάνατης ελληνικής ψυχής. Είσαι το σύμβολο του ελληνικού ιδανικού που θα σβήσει επιτέλους τους Τούρκους από το πρόσωπο της γης, θα στείλει την καταραμένη αυτή φυλή στα βάθη της Κόλασης! ... Το μίσος αυτό να σε καθοδηγεί ... να εξοντώσεις τους Τούρκους... Το ιδανικό μας, που παραμένει ασάλευτο μέσα στους αιώνες... θα σκάσει στο κεφάλι των Τούρκων... Εσύ θα μπεις με παρελάσεις μέσα στην Πόλη ... και ύστερα θα ξηλώσεις από τον τρούλο της Αγια-Σοφιάς την ημισέληνο ... Το σημαντικό είναι να είσαι μια από της κολώνες που θα στηρίξουν τη Μεγάλη Ιδέα» [\[11\]](#)

Η εικόνα του «άλλου» σχετικά με «εμάς» είναι ενδεικτική: φοβική, στερεότυπη, διαχρονική και, συνεπώς, αρνητική σε μια εθνική βάση. Αυτός ο «Έλληνας» παρουσιάζεται στο έργο με τα ίδια ιδανικά και τα ίδια όνειρα αρκετές φορές και σε διάφορες εποχές: το 500, το 1821, το 1912 και το 1921. Προς το τέλος του μυθιστορήματος η φωτιά της Σμύρνης σφραγίζει την αφήγηση. Εδώ και οι Αρμένιοι οι οποίοι «χτύπησαν πίσώπλατα τους Τούρκους» συμμαχώντας με τους Έλληνες δεινοπαθούν. Λόγω της φωτιάς τρέχουν όλοι προς την θάλασσα και πνίγονται. [\[12\]](#) (Εγώ κατάλαβα ότι τους διέφυγε να στραφούν προς την άλλη κατεύθυνση, προς στους λόφους!) Σε κανένα χωριό του μυθιστορήματος δεν βλέπουμε αρνητικό Τούρκο. Οι θετικοί και οι αρνητικοί (εθνικοί) χαρακτήρες παρουσιάζουν μια διαχρονικότητα, όπως ακριβώς πιστεύουν οι εθνικιστές για το έθνος με το οποίο ταυτίζονται.

Ελπίζω ο αναγνώστης να πήρε μια γεύση από το λόγο που αποκαλώ εθνικό/εθνικιστικό.

Ποια τουρκικά μυθιστορήματα διαβάζουμε;

Διαβάζουμε τα υπόλοιπα βέβαια, τα οποία μπορούν και αυτά να καταταγούν σε ορισμένες ομάδες. Η πρώτη λογοτεχνική επαφή με την άλλη όχθη έγινε από την «αριστερά», εκατέρωθεν, με μια διεθνιστική διάθεση όταν οι σχέσεις των δύο χωρών δεν ήταν καλές. Οι συγγραφείς, οι μεταφραστές και σε αρκετές περιπτώσεις οι εκδότες άνηκαν σε μια ιδεολογία που, θεωρητικά τουλάχιστον, αποτασσόταν τον εθνικισμό. Εκτός από τον Ναζίμ Χικμέτ, ο μόνος γνωστός τούρκος μυθιστοριογράφος στην Ελλάδα για πολλά χρόνια ήταν ο Αζίζ Νεσίν. Το πρώτο έργο του Ναζίμ, Το Κρανίο, σε μετάφραση του Στέλιου Μαγιόπουλου χρονολογείται από το 1947. Το πρώτο μυθιστόρημα του Αζίζ Νεσίν εκδόθηκε το 1972: Κάνε Κάτι, σε μετάφραση Έρμου Αργαίου. Ο Γιασάρ Κεμάλ έγινε γνωστός στην Ελλάδα το 1981 με Το Μεσόστυλο, σε μετάφραση της Αλίκης Τασσίου.

Μετά το 1980 αυξάνεται ο ρυθμός των μεταφράσεων. Μέχρι το 2000 τα έργα των Ναζίμ Χικμέτ, Αζίζ Νεσίν και Γιασάρ Κεμάλ, συνολικά, ξεπερνούν τα σαράντα και μια λεπτομερή αναφορά σε αυτά ξεπερνά το αντικείμενο αυτής της εργασίας. Μπορούμε πάντως να απαριθμήσουμε τα χαρακτηριστικά αυτών των μυθιστορημάτων. Η ερμηνεία είναι ταξική και οι ήρωες κρίνονται ως θετικοί ή αρνητικοί σε αυτήν ακριβώς τη βάση: ως εκμεταλλευτές ή εκμεταλλευόμενοι. Η διαχωριστική γραμμή δεν είναι εθνική αλλά ταξική και έτσι ο Έλληνας και ο Τούρκος χαρακτηρίζεται ανάλογα με τον κοινωνικό του ρόλο.

Στα Χρόνια της Αλητείας του Ορχαν Κεμάλ (1914-1970) [\[13\]](#) βλέπουμε όλα αυτά τα χαρακτηριστικά. Τούρκοι, Ρωμιοί, Αρμένιοι, Κούρδοι, Αρβανίτες, Βόσνιοι, Λαζοί ζουν αδελφωμένα και υποφέρουν όλοι μαζί λόγω του κακού κοινωνικού «καθεστώτος». Η Ελένη, μια κοπέλα από την Ελλάδα που ζει στην Παλαιστίνη με την «αριστερή» οικογένειά της (αυτοεξόριστοι) είναι σχεδόν το υπόδειγμα της ανθρωπιάς. Σε αυτά τα μυθιστορήματα βλέπουμε ότι ο εθνικά «άλλος» έχει μετατραπεί σε ανώτερο «μας» επειδή έχει ανεπτυγμένη τη σοσιαλιστική συνείδηση και την ταξική πάλη. Οι αριστεροί ή μαρξιστές συγγραφείς είναι και κριτικοί κατά του «δικού τους» κράτους.

Παρατηρείται η ίδια τάση και στο μυθιστόρημα της Φεριντέ Τσιτσέκογλου, Η Άλλη Μεριά του Νερού. [\[14\]](#) Ο αυτοεξόριστος Έλληνας που είναι κατά της χούντας είναι ένας θετικός ήρωας. Η αφηγήτρια νοσταλγεί τους Ρωμιούς που έφυγαν από την Κων/πολη, δεν ξεχνά τα τραγούδια τους που είχε μάθει όταν ήταν μικρό κορίτσι. Δεν υπάρχει καμία αναφορά κατά των Ελλήνων ή των Ρωμιών (πολιτών της Τουρκίας).

Αυτή την προσέγγιση την βλέπουμε και Στο Μεγάλο Χωρισμό του Κεμάλ Αναντόλ. [\[15\]](#) Το μυθιστόρημα πραγματεύεται τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1919-1922 με πραγματικά

αντικειμενικό τρόπο. Για πρώτη φορά στην τουρκική λογοτεχνική αφήγηση διαβάζουμε ότι ο τουρκικός στρατός εκτελεί εν ψυχρώ αθώους Ρωμιούς πολίτες παρ'όλο που οι Τούρκοι του χωριού προσπαθούν να τους σώσουν τονίζοντας ότι αυτοί οι Ρωμιοί τους προστάτευαν όταν εισέβαλλαν τα ελληνικά στρατεύματα. Ότι αυτό το ιστορικό μυθιστόρημα δεν διώχτηκε στην Τουρκία για εξύβριση του στρατού ή του «τουρκισμού» θα πρέπει να οφείλεται στο ότι ο Κεμάλ Αναντόλ παρ'όλο που κάποτε υπήρξε γνωστός αριστερός σήμερα είναι ένας από τους ηγέτες του Δημοκρατικού Λαϊκού Κόμματος, το πλησιέστερο στο στρατιωτικό κατεστημένο.

Τα περισσότερα μυθιστορήματα που μεταφράζονται από τα τουρκικά, τελικά, είναι

- 1- αυτά που έγιναν γνωστά στη «Δύση» και που αυτή η αναγνώριση τους εξασφαλίζει μια σχετική εκδοτική επιτυχία. (Ορισμένα μεταφράζονται από τα αγγλικά ή γαλλικά.)
- 2- αυτά που δεν εκφράζουν εθνικιστικό λόγο και/ή που δεν καταφέρονται κατά των Ελλήνων.
- 3- και αυτά που λόγω αυτών των ιδιοτήτων, αποτελούν τα «καλύτερα» λογοτεχνικά δείγματα της τουρκικής λογοτεχνίας.

Αυτή η επιλογή είναι θεμιτή, λογική και συμβάλλει στο να γνωρίσει ο Έλληνας αναγνώστης ότι το πολυτιμότερο δημιουργεί η Τουρκία σε αυτό το χώρο. Το μόνο αρνητικό αυτής της επιλογής είναι ότι δεν εξασφαλίζεται μια σφαιρικότερη εκτίμηση του τουρκικού μυθιστορήματος, της τουρκικής κοινωνίας και της εικόνας του Έλληνα μέσα σ'αυτήν.

Αυτά τα μυθιστορήματα (που επιλέγω να τα ονομάσω «ανθρωπιστικά») διαφέρουν από τα «εθνικιστικά». Δεν υμνούν τον «εαυτό», το τουρκικό κράτος και το εθνικό παρελθόν, το αντίθετο μάλιστα, παρουσιάζουν μια κριτική στάση και για αυτό πολλοί συγγραφείς αντιμετώπισαν το μένος του τουρκικού κατεστημένου. [16] Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό που απορρέει από την «ποιότητα» αυτής της γραφής είναι ότι δεν είναι εύκολο να

ταξινομηθούν οι ήρωες ως θετικοί/αρνητικοί. Σπανίζουν τα στερεότυπα. Οι χαρακτήρες είναι σύνθετοι, όπως στην πραγματικότητα. Επίσης διαφέρουν και από τα «μαρξιστικά» μυθιστορήματα, επειδή δεν παρουσιάζουν τα γεγονότα μόνο ως ταξικές συγκρούσεις.

Οι Ρωμιοί της Τουρκίας στα «ανθρωπιστικά» μυθιστορήματα παρουσιάζονται με τα εθνотική τους ταυτότητα αλλά πάντα ως πολίτες της χώρας και χωρίς αιχμές. Συχνά ασκείται κριτική κατά του τουρκικού κράτους και τουρκικής κοινωνίας που δεν συμπεριφέρθηκε σωστά στους μειονοτικούς. Πολύ γενικά παρατηρούνται δύο τάσεις. Ορισμένοι συγγραφείς δεν επικεντρώνονται στις μειονότητες αλλά όταν αναφέρονται σε αυτές είναι συνεπείς με την «ανθρωπιστική» τους θέση. Ο Ορχάν Παμούκ, [\[17\]](#) η Ελίφ Σαφάκ [\[18\]](#) και ο Μουρατχάν Μουνγκάν, [\[19\]](#) τρεις συγγραφείς των οποίων τα μυθιστορήματα έχουν κυκλοφορήσει στα ελληνικά, είναι χαρακτηριστικά

παραδείγματα. [\[20\]](#)

Μια άλλη πολύ μεγάλη ομάδα χαρακτηρίζεται από μια έντονη νοσταλγία για τους Ρωμιούς της Κων/πόλης που κάποτε ζούσαν και που τώρα έχουν πλέον μείνει πολλοί λίγοι. Αυτός που πρώτος εξέφρασε στα μυθιστορήματα του την νοσταλγία του για τους Έλληνες που έφυγαν από την Τουρκία είναι ο Ρεσάτ Νουρή Γκούντεκην (1884-1956), π.χ., στο Απογευματινός Ήλιος το 1926. Ακολουθεί μάλλον ο Σαΐτ Φαϊκ (1906-1954) στις δεκαετίες του 1940 και 1950. [\[21\]](#) Σήμερα ακόμα και τίτλοι των λογοτεχνικών βιβλίων δηλώνουν αυτήν την νοσταλγία. Π.χ., ένα έργο του Μάριο Λέβη φέρει τον τίτλο Η κυρία Φλωρίδου μπορεί να μην επιστρέψει (Madame Floridis Dönmeeyebilir - 1990). Το Καλημέρχμπα Σμύρνη εκφράζει την ίδια νοσταλγία για τους Ρωμιούς αυτής της πόλης. [\[22\]](#)

Η νοσταλγία για τους Ρωμιούς της Πόλης σε συνδυασμό με την αυτοκριτική (ή καλύτερα «αυτομαστίγωση») έχει δύο άξονες και ερμηνείες. Η μια μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια

ρομαντική αναπόληση του καλού καιρού όπου η Πόλη ήταν πιο «Δυτική», κοσμοπολίτικη λόγω του μεγάλου ποσοστού των μη-μουσουλμανικών μειονοτήτων. Η νοσταλγία αυτή όταν συνδυάζεται με παράπονα για την παρακμή λόγω των μεταναστών από την Ανατολία μπορεί να ερμηνευτεί, πέρα από την αθώα ρομαντική και ηθική της διάσταση, και ως δήλωση μιας ταυτότητας: «εγώ δεν είμαι χωριάτης, θέλω ένα δυτικό τρόπο ζωής!». Χωρία όπως αυτό της Ογιά Μπαϊντάρ και του Ντεμάρ Οζλού δεν αφήνουν περιθώρια για μια άλλη ερμηνεία: «Φαίνεται ότι τους Ρωμιούς που έφυγαν τους αναπλήρωσαν αυτοί που ήρθαν από την Ανατολή, οι Κούρδοι Ας πιούμε λοιπόν το ρακί μας και ας θρηνήσουμε για το μέλλον αυτής της χώρας» [23] ή «Αυτή είναι η περιοχή όπου κάποτε ζούσαν οι Ρωμιοί. Τώρα οι Ρωμιοί όλο και λιγοστεύουν. Πάνε στην Αθήνα. Τώρα ένα σινάφι που έρχεται από την Ανατολία παίρνει την θέση τους» [24]

Η κριτική κατά του τουρκικού κράτους και της κοινωνίας σε συνδυασμό με την σημασία που αποδίδεται στο Ρωμαϊκό στοιχείο κάποτε εκλαμβάνει υπερβολικές διαστάσεις. Το ακόλουθο χωρίο δείχνει σε πιο βαθμό ο Έλληνας αποτελεί, τουλάχιστον μέσα σε μια μερίδα Τούρκων, σημείο αναφοράς μιας διαταραγμένης ταυτότητας.

«.....Αυτή η πόλη [η Κων/πολη] μέχρι τη νύχτα της 6 Σεπτεμβρίου του 1955, οπότε και βιάστηκε, υπήρξε παρθένα, όπως η Παναγία. Τούρκοι, Μουσουλμάνοι, Καθολικοί, Λατίνοι, Ορθόδοξοι, Εβραίοι, Αρμένηδες, Ρωμιοί, ο κάθε ένας στον χαβά του, αποτελούσαν την πιο εξαίσια χορωδία της ιστορίας, το πιο πολύχρωμο μωσαϊκό της ανθρωπότητας. Ειδικότερα οι Ρωμιοί, ειδικά οι Ρωμιοί πρόσθεταν χρώμα στο χρώμα της πόλης, άρωμα στο άρωμα της, φωνή στην φωνή της.

«Αλλά την νύχτα της 6 Σεπτεμβρίου του 55 ένας κόσμος που δεν είχε το ταίρι του θα χανόταν μέσα σε λίγες ώρες. Μόνο λίγες ώρες θα έδιναν τέλος σε χίλια χρόνια. Και μετά, μέσα σε ένα διάστημα που κράτησε κάποια έτη, η πόλη θα σωριαζόταν στα πόδια της ιστορίας σαν ένα λέσι σκύλου, με το πρόσωπο της όλο εξανθήματα ανεμοβλογιάς, σημαδεμένο με πληγές από ξυράφια, το ένα μάτι χυμένο από βιτριόλι, το άλλο αλλήθωρο, η μύτη σπασμένη, οι ώμοι πεσμένοι, τα λεπτά, κιτρινιάρικα της πόδια, που θύμιζαν τον Ιησού, γεμάτα κάλους, που βρομούσαν πύον, τόσο πρησμένα που να μην επιδέχονται παπούτσια, τα δάκτυλά τους όλο έκζεμα, κακοφορμισμένα, με τα νύχια πεσμένα, ξεχασμένο στην ερημιά, όπου πάνω της μαβιές μύγες απολάμβαναν το γεύμα τους.» [25]

Το δε μυθιστόρημα του Ζουλφί Λιβάνελι Το Σπίτι στον Βόσπορο, με το οποίο ξεκινήσαμε αυτό το κείμενο, επίσης αναφέρεται ευνοϊκά, αν και όχι άμεσα, στους Έλληνες και στις άλλες μειονοτικές ομάδες, άλλα τα μηνύματα του διαφέρουν. Μέσα από μια αφήγηση μιας ευαίσθητης σχέσης του γέρου με τον νέο, του παλιού που χάνεται και τον καινούργιο που επικρατεί κάπως αλύπητα, ο συγγραφέας προσπαθεί να δώσει μια γενικότερη εικόνα της σημερινής Τουρκίας. Αναφέρεται στα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στις νέες κοινωνικές ομάδες που αναβιώνουν, στα νέα πολιτικά και κοινωνικά ρεύματα που εμφανίζονται μέσα στην Τουρκία. Η ερμηνεία του αντανakλά τις θέσεις του κόμματος του οποίου υπήρξε γνωστό μέλος, του Δημοκρατικού Λαϊκού. Η όλη προσπάθεια δεν μπορεί να μην συσχετιστεί με αναζήτηση μιας θέσης της Τουρκίας μέσα στον σύγχρονο κόσμο. Αυτή η θέση (της χώρας αλλά και του συγγραφέα) είναι κάπως επιφυλακτική κατά της Δύσης η οποία εμφανίζεται με προκαταλήψεις κατά της Τουρκίας, σαφώς κατά του πολιτικού Ισλάμ, και κατά της αναδυόμενης νέας κοινωνικής τάξης της Ανατολίας. Η διάσταση αναζήτησης μιας εθνικής ταυτότητας υποβόσκει.

Το θέμα «Το Τουρκικό Μυθιστόρημα και οι Έλληνες» δεν τελειώνει εδώ. Δύο επιπλέον πτυχές θα αποτελέσουν το αντικείμενο ενός μελλοντικού άρθρου. Υπάρχει μια σύνθετη και εξεζητημένη τουρκική ταυτότητα και ένας αντίστοιχος λόγος σε ορισμένα μυθιστορήματα που εκφράζουν αυτήν την ταυτότητα. Σ' αυτά τα κείμενα φαινομενικά ο λόγος είναι «ανθρωπιστικός» αλλά όταν αποδομηθεί παρουσιάζεται ως εθνικός. Μια έμμεση προσπάθεια να εξωραϊστεί το «εθνικά τουρκικό» είναι κυρίαρχη. Ο Έλληνας είναι μεν θετικός αλλά δεν είναι βέβαιο αν παραμένει Έλληνας! Σχεδόν έχει εξομοιωθεί με τον «τούρκο». Το μυθιστόρημα, π.χ., του Γιλμάζ Καράκογιουνλου, Πληγές του Φθινοπώρου [26] αξίζει μια πληρέστερη ανάλυση. Η Ιστορία Ενός Νησιού του Γιασάρ Κεμάλ [27] (αλλά μόνο αυτό το μυθιστόρημά του) εμπίπτει και αυτό σε αυτή την κατηγορία.

Μια άλλη μεγάλη ομάδα κειμένων που αξίζει μια λεπτομερέστερη μελέτη είναι τα μυθιστορήματα που εκφράζουν τις καταπιεσμένες και μη-εθνικές ταυτότητες της Τουρκίας. Λίγα βιβλία αυτής της τάσης μεταφράστηκαν στα ελληνικά. Ένα παράδειγμα είναι το Κρήτη μου της Σαμπά Αλτίνσαϊ, [28] - τόσο παρεξηγημένο από τους κοντόφθαλμους εθνικιστές της Ελλάδας. Σε αυτήν την περίπτωση τα λογοτεχνικά κείμενα θα μας αποκαλύψουν μια

νέα κοινωνική πραγματικότητα της Τουρκίας.

[1] Zülfi Livaneli. Μετάφραση από τα τουρκικά: Φραγκώ Καράογλαν, Πατάκη, 2010

[2] Şemsettin Sami. Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat.

[3] Γνωστοί συγγραφείς αυτής της εποχής είναι οι Şemsettin Sami, Ahmet Mithat, Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Recaizade Mahmut

[4] Ο αναγνώστης δεν θα πρέπει να σπεύσει να με διαψεύσει. Δεν αναφέρομαι στην θέση του Ρωμιού μέσα στην κοινωνία αλλά μέσα στα μυθιστορήματα. Για μια γενική επισκόπηση του τουρκικού μυθιστορήματος και την εικόνα του Έλληνα βλ: Η. Μήλλας. Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων, σχολικά βιβλία, ιστοριογραφία, λογοτεχνία και εθνικά στερεότυπα, Αλεξάνδρεια, 2005.

[5] Halit Ziya Uşaklıgil. Mai ve Siyah (1897) και Aşk-ı Memnu (1900).

[6] Ισλαμιστές συγγραφείς θεωρούνται, π.χ., οι Afet İlgaz, Raif Cilasun, Mustafa Miyasoğlu, Emine Şenlikoğlu, μειονοτικοί οι Zaven Biberyan, Mario Levi, Kriton Dinçmen, κ.α.

[7] Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Οθωμανιστές συγγραφείς που έζησαν για αρκετές

δεκαετίες μετά το 1910 δεν εξέδωσαν πλέον κανένα νέο έργο τους: το πολιτικό κλίμα είχε ριζικά αλλάξει.

[8] Γνωστοί συγγραφείς αυτής της σχολής είναι οι Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar, Atilla İlhan, Nihal Atsız, Turhan Tan, κ.α.

[9] Halide Edip Adivar (1882-1964) Sinekli Bakkal (1935), μετάφραση Φραγκώ Καράογλαν , Λιβάνης, 1999.

[10] Μεχμέτ Τζοράλ. Πολλές Ζωές στη Σμύρνη, μετάφραση Νίκη Σταυρίδη, Κέδρος, 2006.

[11] Σσ: 81-87.

[12] Σσ: 292-312.

[13] Orhan Kemal, Τα Χρόνια της Αλητείας, μετάφραση Στέλλα Χρηστίδου, Καστανιώτης, 2006. Η ελληνική αυτή έκδοση εμπεριέχει δύο μυθιστορήματα, το Baba Eni (Το Πατρικό μου) και Avare Yıllar (Τα Χρόνια της Αλητείας), γραμμένα το 1949 και 1950.

[14] Φεριντέ Τσιτσέκογλου. Η Άλλη Μεριά του Νερού, μετάφραση Στέλιος Ροϊδης, Καστανιώτης, 1997.

[15] Κεμάλ Αναντόλ. Ο Μεγάλος Χωρισμός, μετάφραση Παναγιώτης Αμπατζής, Θεμέλιο, 2007.

[16] Παλαιότερα π.χ., ο Σαϊτ Φαϊκ, ο Ρεφίκ Χαλίτ Καράη, ο Νετζατή Τζούμαλη, τα τελευταία χρόνια ο Ορχάν Παμούκ και η Ελίφ Σαφάκ.

[17] [Με Λένε Κόκκινο](#) , [Το Μουσείο της Αθωότητας](#) , [Χιόνι](#) , [Το Λευκό Κάστρο](#) (η πρώτη έκδοση Ροδαμός, 1991),
[Η Καινούργια Ζωή](#)

,
[Το Μαύρο Βιβλίο](#)

,
[Το Σπίτι Της Σιωπής](#)

. Όλα Εκδόσεις
[Ωκεανίδα](#)

.

[18] Ελίφ Σαφάκ. [Απόκρυφο. Μετ.](#) : Μαρία [Χαρισιάδου](#) , [Εξάντας](#) , 2006. [Μπονμπόν Παλάς.](#) Μετ.

Μαρία

[Χαρισιάδου](#)

,
[Εξάντας](#)

, 2007. Οι Καθρέφτες της Πόλης. Μετ. Στέλιος

[Ροΐδης, Ρόδη](#)

[Τομουρτζουγκιούλ](#)

,
[Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη](#)

, 2007. Το Μπάσταρδο της Κωνσταντινούπολης, Μετ. Χριστιάννα Ε. Σακελλαροπούλου, Λιβάνη, 2007.

[19] Μουρατχάν Μουγκάν. [Αλαλα παραμύθια. Μετ.](#) Στέλλα Χρηστίδου, [Καστανιώτη](#) ς, 2000.

[Το τέλος της πόλης.](#)

Μετ. Στέλλα

[Χρηστίδου](#)

,
[Καστανιώτη](#)

ς, 2001.

[Σαράντα δωμάτια. Μετ.](#)

[Ανθη](#)

Καρρά,

[Εξάντας](#)

, 2003.

[Τα ελάφια και οι κατάρες,](#)

Μετ. Πέτρος

[Μάρκαρης,](#)

[Εξάντας](#)

, 2004.

[Οι τρεις καθρέφτες στα σαράντα δωμάτια.](#)

Μετ. Στέλλα

[Χρηστίδου](#)

,

[Καστανιώτη](#)

ς, 2005.

[Τ'αερικά του παρά. Μετ.](#)

[Ανθη](#)

Καρρά,

[Scripta](#)

, 2007.

[Τσαντόρ.](#)

Μετ. Πέτρος

[Μάρκαρης](#)

,

[Καστανιώτη](#)

ς, 2010.

[20] Σε μια συνέντευξη ο Ο. Παμούκ αναφέρεται στον ρομαντισμό και στην νοσταλγία: «Τώρα όλοι έμαθαν την πολυπολιτισμική και πολυφωνική κοινωνία και αναφέρονται με νοσταλγία στις μειονότητες που έφυγαν εξαιτίας της στάσης του τουρκικού κράτους. Αυτό θα μπορούσα να το κατανοήσω, αν είχε κάποια ειλικρίνεια. Ωστόσο πιστεύω ότι συνυπάρχει η νοσταλγία αυτή με μια κιτς νοσταλγία που δεν υπάρχει σε καμιά άλλη κοινωνία. Εγώ προσωπικά το μόνο που έχω να πω ως προς τις μειονότητες είναι οι προσωπικές μου αναμνήσεις, από τα μαθητικά μου χρόνια με Έλληνες, Αρμένιους και Εβραίους μαθητές. Η απουσία τους είναι σαν να μην έχεις παρελθόν. Όσο για τις προσωπικές μου αναμνήσεις, θα ήθελα κάποια στιγμή να τις εξωτερικεύσω, αλλά όχι συμβαδίζοντας με τη γενικότερη στάση που ανέφερα» (Ελευθεροτυπία, 15/1/1999).

[21] Αυτοί οι δύο κορυφαίοι συγγραφείς παραμένουν άγνωστοι στην Ελλάδα. Το 1990 κυκλοφόρησε μια συλλογή με ορισμένα διηγήματα του Σαϊτ Φαϊκ, (Το καράβι «Στελιανός Χρυσόπουλος», μετ. Άνθη Καρρά, Ροδαμός), αλλά το βιβλίο αυτό έχει εξαντληθεί. Τις μέρες που γράφω αυτά η ελληνική τηλεόραση προβάλλει μια διασκευή ενός μυθιστορήματος του Ρεσάτ Νουρή, το Από τα Χείλη στην Καρδιά (1923), με τον τίτλο «Κισμέτ».

[22] Can Eryumlu. Καλημέρχαμπα Σμύρνη, Μετ. Αθανασία Βεκιαρέλλη, Ηλέκτρα, 2007.

[23] Oya Baydar. Erguvan Kapısı. İstanbul: Can, 2004, σ. 26.

[24] Demir Özlü. Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları (Τα Νεανικά Χρόνια Ενός Μικροαστού), Κων/πολη, Derinlik, 1979, 166.

[25] Yiğit Okur. Hulki Bey ve Arkadaşları (Ο Κύριος Χουλκή και οι Φίλοι του). Κων/πολη), Can, 1999, σ.210.

[26] Yılmaz Karakoyunlu. Πληγές του Φθινοπόρου, Λιβάνης, 2009. Υπάρχει και προγενέστερη έκδοση: Φθινοπωρινός Πόνος, Μετ. Λιάνα Μυστακίδου, Τσουκάτου, 1998.

[27] Yaşar Kemal. Η Ιστορία Ενός Νησιού, Ο Ξεριζωμός, Μετ. Παναγιώτης Αμπατζής, Θεμέλιο, 1999.

[28] Saba Altınsay. Κρήτη μου, Μετ. Νίκη Σταυρίδη, Κέδρος, 2008.